

De kracht van de EB is dat het een beweging is en daarmee ook openheid geeft aan theologische diversiteit. Dat betekent dat het ruimte voor de ander geeft omdat ze ook haar beperking heeft en weet dat ze de andere nodig heeft voor het grotere verhaal.

Pieter Boersema
(ETF Leuven)

Musch, Karel (2017), *De verborgen spiritualiteit van de Vrijmetselarij*, Soesterberg: Uitgeverij Aspect, pp. 205, ISBN 9789463382762, €18.95.

In 2017 was het 300 jaar geleden dat de vrijmetselarij, een besloten genootschap dat naar eigen zeggen streeft naar zelfontplooiing en zelfverwerkelijking, in Londen werd opgericht. Vrijmetselaars zijn georganiseerd in loges, plaatselijke gemeenschappen van leden. Hoewel in Nederland de vrijmetselarij enige decennia later is ontstaan, werd ook hier te lande aan die gebeurtenis, met lezingen en presentaties, ruime aandacht besteed. Er is veel gespeculeerd over een vroeger ontstaan van de vrijmetselarij en over de afstamming van de gilden van middeleeuwse steenhouwers, zo meldt de auteur, maar hij laat dat verder liggen. Hij zegt kort iets over de geschiedenis, inrichting en 'rituelen' van deze uit mannen bestaande besloten broederschap. Dat er ook alleen vrouwelijke en ook gemengde loges zijn, wordt wel gemeld maar verder niet besproken. Vrijmetselarij is geen geloof, zo meent Musch, maar een levensbeschouwing: het gaat dan om een specifieke maçonnieke spiritualiteit. Om daarover meer duidelijkheid te verschaffen, is dit werk geschreven. De wijze waarop dat gebeurt, wordt niet gekenmerkt door strak betoog. Het verhaal meandert nogal doordat de auteur graag, maar lang niet altijd noodzakelijk, vertoeft bij grote denkers en dichters.

In de literatuur van de vrijmetselarij zelf is nauwelijks aandacht voor spiritualiteit. Toch is die er volgens Musch wel degelijk en die uit zich in zelfkennis die ook betrokken is op de ander, in het verlangen tot transformatie van jezelf, en in het je daarvoor inzetten. Deze drie aspecten worden achtereenvolgens uitgewerkt, onder meer aan de hand van de symboliek van het bouwen en de daarbij door de timmerlieden gebruikte werktuigen en de lichtsymboliek.

Het hoogste gebod van de vrijmetselaar is het 'ken u zelve'. Het kennen van jezelf is nodig om vanuit dat begrip ook de ander/Ander te leren begrijpen en aanvaarden. Dat laatste vindt vooral plaats in de broederschap. Je leert aan jezelf te werken, in maçonniek jargon: het werken aan de ruwe steen; die dien je zo te bewerken dat hij past in de tempel der mensheid (bijdraagt aan een betere wereld). In de werktuigen van de vrijmetselaars wordt dat onder meer uitgedrukt met de troffel: die verbindt de stenen met elkaar en vormt zo een harmonisch geheel. De inspanning om zich te transformeren komt (ook) tot uiting in de lichtsymboliek, de vrijmetselaar moet bijdragen aan de verspreiding van het

Licht, verwijzend naar Johannes 1:5, in het zekere weten dat de duisternis het licht niet in zijn macht kan krijgen.

Het gaat de vrijmetselaar om het in broederschap bouwen aan een betere wereld; samen is hier het sleutelwoord: in broederliefde met en voor anderen handelen. Het bouwen aan de tempel der mensheid is geen individuele aangelegenheid, het is het samenwerken aan een de afzonderlijke persoon overstijgend werk. Het gaat daarbij om inzet en werken in harmonie. Juist op het onderhouden, het almaar weer veroveren van de harmonie is de spiritualiteit van de vrijmetselarij gericht.

De stem van de vrijmetselarij wordt steeds minder gehoord, zo stelt de auteur. Heeft de 300 jaar oude vrijmetselarij in de toekomst nog wel een bijdrage te leveren, nu haar betrokkenheid op de samenleving en haar zeggingskracht steeds verder zijn afgenomen en ook haar – overigens nooit zeer omvangrijke – ledental gestaag afneemt en vergrijsst? Hij pleit voor een eigentijdse terugkeer naar de bronnen om daardoor geïnspireerd de dialoog met de wereld te hernieuwen. Het gaat bij de maçonnieke spiritualiteit om het handelen, om door je inzet te laten zien dat de mens zich kan verbeteren en zo, via dat handelen, zichtbaar voor anderen te worden. In de wereld, zo luidt zijn conclusie, ligt de toekomst van de vrijmetselarij.

Zoals uit bovenstaande duidelijk mag worden, heeft dit werk niet de pretentie van een (sociaal) wetenschappelijke verhandeling. Het is een persoonlijke reflectie op het maçonnieke gedachtegoed en ook een poging tot actualisering ervan. Op zichzelf een te waarderen poging, maar de vraag is waarin dit gedachtegoed zich onderscheidt van andere humanistische – hier in brede zin opgevat – levensbeschouwingen. Wat is het unieke, het typerende element? Voorschriften als: ken je zelf, ontwikkel je zelf, verbeter de wereld en begin met jezelf, denk om je medemens, zijn niet bepaald zaken die je van verbazing van je stoel zullen doen vallen. Het kan zijn dat de ervaring van de broedergemeenschap of het ondergaan van de rituelen het unieke en belonende is, maar dan moet wel worden aangegeven waarom juist zij zo verrijkend zijn. Wil de vrijmetselarij zich onderscheiden van andere geestesstromingen en de in spiritualiteit geïnteresseerde mens aanspreken, dan zal zij op zijn minst duidelijk moeten maken wat haar *unique selling point* is.

Dat brengt mij op een tweede vraag. In dit boek wordt een besloten genootschap van mannen beschreven – zoals al opgemerkt: het merendeel van de vrijmetselarij bestaat uit mannen. In zijn betoog over de hedendaagse betekenis van de maçonnieke spiritualiteit wijst de auteur op het zich hernieuwd richten naar de wereld, maar hij maakt daarbij niet duidelijk of beslotenheid nu nog steeds noodzakelijk is en waarom dan voornamelijk mannen er deel van moeten uitmaken. Er wordt in het boek wel een paar zinnen gewijd aan de waarde van de broederband, maar daarmee wordt niet de vraag beantwoord of die selectie op sekse nog van deze tijd is.

Het werk van Musch is niet zonder verdienste; het zal, ondanks het wat meanderende betoog, voor velen als een eerste kennismaking met het maçonnieke gedachtegoed wel

informatief zijn. Of zijn pogen tot actualisering ervan geheel geslaagd is, betwijfel ik, maar belangrijk is wel dat hierdoor, vooral in eigen kring maar mogelijk ook daarbuiten, het debat over de betekenis van de vrijmetselarij in de huidige samenleving wordt aangewakkerd.

Lammert Gosse Jansma
(Veenwouden)

Groot, Kees de (2018). *The Liquidation of the Church*. Abingdon: Routledge, pp. 191, ISBN 9781472477866, £105.00 (eBook 9781315592527, £39.99).

Secularisatie staat in de godsdienstsociologie doorgaans gelijk aan het verlies van religieuze autoriteit. Dat wil zeggen, kerken en andere religieuze instituties hebben in een moderne, geseculariseerde samenleving nauwelijks nog zeggingsmacht en -kracht over zaken die buiten het religieuze domein liggen. Deze ontwikkeling is welbekend en uitvoerig beschreven in tal van wetenschappelijke publicaties. Met deze studie voegt Kees de Groot aan dit klassieke secularisatie-narratief nu een ander interessant perspectief toe. Volgens De Groot is het niet enkel zo, dat religieuze instituties autoriteit verliezen binnen het niet-religieuze domein, maar religieuze instituties verliezen ook autoriteit binnen het religieuze domein zelf. Dat wil zeggen, binnen moderne westerse samenlevingen is een proces gaande, waarbij religie zichzelf als het ware onttrekt aan de autoriteit van religieuze instituties en zo als sociaal fenomeen weer manifest en toegankelijk wordt binnen tal van andere sectoren van de samenleving. Dit proces noemt De Groot de liquidatie van de kerk. Het gaat figuurlijk en letterlijk om het faillissement van de kerk, waarbij religieus kapitaal, zoals kerkelijke goederen, gebruiken en diensten, echter niet verloren gaat maar weer vrij beschikbaar komt voor hergebruik binnen de samenleving. In deze studie geeft De Groot nu vooral een beschrijving van dit liquidatieproces, waarbij hij als katholiek socioloog en theoloog met name laat zien hoe dit proces zich voltrekt binnen de katholieke kerk. Nadat hij de bovenstaande notie van de liquidatie van de kerk in het eerste theoretische deel van zijn studie heeft uitgewerkt, beschrijft De Groot het voortgaande proces van kerkelijke liquidatie in drie opeenvolgende delen en sluit hij in deel vijf af met een conclusie.

Met de notie van de liquidatie van de kerk wil De Groot niet enkel uitdrukken dat de kerk als het ware failliet gaat, maar wil hij ook zeggen dat religie vloeibaar of liquide wordt. Geïnspireerd door het werk van de socioloog Baumann, maakt De Groot een onderscheid tussen 'solid' en 'liquid modernity' en stelt hij dat in de huidige tijd van de liquide of vloeibare moderniteit de verhouding van het individu tot maatschappelijke instituties wezenlijk anders is. Toegepast op religieuze instituties betekent dit, dat de moderne mens geen vaste religieuze identiteit meer heeft die samenvalt met het lidmaatschap van een